

Njegoševe nevolje bez mora

Jedna novinska polemika o ustupanju Boke Kotorske Crnoj Gori iz 1850. godine

Ljubuška Klančić, Zagreb

Uoči i za vrijeme prvog Njegoševog putovanja u Italiju radi liječenja (27. maja do 22. juna 1850) razvila se u austrijskoj i inostranoj štampi jedna zanimljiva polemika povodom vijesti da će Boka Kotorska biti ustupljena Crnoj Gori, a ova da će jednu tamošnju luku staviti na raspolaganje Rusiji radi stacioniranja njene baltičke flote.

Da bi se pravilnije shvatio smisao te polemike potrebno je ukratko iznijeti neke političke okolnosti, koje su joj prethodile, s posebnim obzirom na ondašnje crnogorsko-austrijske odnose. O tim smo odnosima iscrpnije pisali u svom radu »Njegoševa misija u Beču 1850«, koji izlazi u »Istoriskim zapisima«, pa ćemo ovdje samo ukratko nešto reći o njima, upravo onoliko, koliko je potrebno da se pravilnije shvati ova polemika, koja je u suštini bila samo jedan od vješto prikriivenih priznaka žestoke »žedi za morem« Njegoševe Crne Gore.

Za vrijeme Mađarske revolucije Njegoš se jako zamjerio austrijskoj vladi svojim držanjem prema Bokeljima i Dubrovčanima iako je njegova akcija kod njih ustvari išla u korist austrijskoj vladi što je i Njegoš kasnije pokušao dokazati. Ipak mu je za to držanje bilo ozbiljno predbaćeno i od strane ministra unutrašnjih poslova grofa Stadionia i od strane bana Josipa Jelačića. Međutim izgleda da njegova opravdanja u pismima ovima obojici nisu uzimana u obzir. On se svim silama trudio da i djelom dokaže svoju lojalnost i prijateljstvo prema Austriji. To je najbolje mogao učiniti održavanjem korektnih odnosa na granici prema Boki Kotorskoj i obuzdavanjem Crnogoraca da ne prelaze na austrijsko područje. I pored svih tih napora on se ubrzo uvjerio o neprijateljskom držanju austrijske vlade prema Crnoj Gori.

Uskoro poslije ugušenja revolucije Njegoš se počeo brinuti o nabavci oružja i municije za svoju zemlju. Jedina mogućnost dovoza postojala je preko Boke, jer su sa svih drugih strana Crnu Goru okruživali Turci. U prvo vrijeme nabavka oružja je bila potrebna radi odbrane od albanskih Turaka, koji su bili narušili mir i na granici skoro svakodnevno počeli izazivati oružane sukobe. Nešto kasnije ta je potreba postala akutna, jer je prijetila opasnost da serasker Omer-Paša, pošto umiri Bosnu i Hercegovinu, napadne i na Crnu Goru. Bez mogućnosti nabavke municije Crnogorci su u takvim okolnostima bili izloženi najvećoj opasnosti, da budu lako i bezopasno savladani.

Preko trgovca i bankara Spiridona Gopčevića Njegoš je bio naručio izvjesnu količinu municije iz Engleske. Jedan dio je dovezen do Trsta, pa je tu stavljen na dispoziciju Njegoševu prijatelju trgovcu Andriji Stojkoviću. Njegoš je molio trgovca Stojkovića da tu municiju uputi brodom u Kotor trgovcu Stefanu Bjeladinoviću, a ovaj će se pobrinuti da se ona prebaci na Cetinje. Međutim austrijske vlasti u Kotoru nisu dozvolile ovaj tranzit. Njegoš se dva puta radi toga pismeno obraćao kapetanu kotorskom, Rešetaru s molbom da dozvoli prevoz ove municije, ali su obje njegove molbe odbijene. Tada se obratio gubernijalnom namjesniku Biadju Getaldiju opširnom i obrazloženom molbom da mu se dozvoli tranzitni prevoz te municije nabavljene u Londonu i deponirane u jednom tršćanskom magazinu. Getaldi je na njegovu molbu također odgovorio negativno 3. aprila 1850. Na to mu je Njegoš odgovorio 7. aprila iz Kotora, kuda je bio došao radi liječenja, jer je bio već ozbiljno obolio. Nije nam poznat Getaldijev odgovor, ali možemo sa sigurnošću reći da je bio negativan. Njegoš se tada našao u bezizlaznom položaju. Nije se bez municije moglo ni misliti i ozbiljnjem otporu u slučaju turskog napada na Crnu Goru. Osim toga zabrinjavala je neizvjesnost o ciljevima austrijske politike u odnosu na Crnu Goru u vezi s tom zabranom.

Iako je Austrija bila u lošim odnosima s Turskom, uglavnom zbog toga što su u Turskoj našli azil mnogi vođe i učesnici Mađarske revolucije, od kojih su neki bili primljeni u vojsku, gdje su dobili visoke položaje i potom upućeni u krajeve susjedne Austriji, ipak nije htjela da te odnose pogoršava još više. S Pruskom je Austrija imala

veoma zategnute odnose, koji su se svakog časa mogli pretvoriti u ratno stanje, pa zbog toga — očigledno — nije željela da i sa Turskom pogoršava odnose, da ne bi u slučaju rata od nje napravila saveznicu Pruske. Stoga nije htjela dopustiti dovoz oružja u Crnu Goru, jer bi to Turska mogla uzeti kao povod da u pogodnom momentu ugrozi susjedna austrijska područja.

Valjda nikada kao u to vrijeme nije Njegoš uvidio što bi značilo more za Crnu Goru i za njenu sigurnost. On je morao tih dana u Boki razmišljati o događajima za vrijeme vlade svoga prethodnika, Petra I. koji je također shvatao značenje Boke za Crnu Goru kao izlaza na more i činio znatne napore da se dokopa ako ne čitave, to bar jednog njenog dijela. Petar I. je sanjao i o jednoj slavenskoj državi pod ruskim protektoratom, u čiji bi sastav pored Crne Gore ulazile Boka i Hercegovina, a možda i Bosna. Sjećao se Njegoš tada i kratkovremene vladavine Petra I. u Boki, i kako su nju Crnogorci morali predati Austriji po zapovijedi ruskog cara Aleksandra, a od svojih prijatelja u Kotoru slušao je o uslovima pod kojima se Kotor podvrgao u svoje vrijeme mletačkoj vlasti. Odjek svih tih njegovih misli nalazimo u jednom članku njegova poštovatelja, Vilema Dušana Lambla, Čeha, ljekara, koji je baš tih dana boravio u Kotoru i bio Njegošev gost. Lambal priča kako se krajem aprila 1850 u Kotoru upoznao s vladikom i kako je oko dvije nedjelje iz dana u dan provodio s njim večeri »koje su nam pružale zabavu u razgovorima o našim slavenskim pitanjima i o našim nadanijima«.

Tih dana (25. aprila) novine su iz Kotora javljale da »u kotorskom okrugu vlada najdublji mir. Sigurnost ličnosti i imanja nije ni najmanje ugrožena«. To je bila Njegoševa zasluga. Iste novine su nešto kasnije javile, pošto je Njegoš iz Kotora otputovao: »Prije nego je vladika otputovao u Trst, gdje će se kupati radi liječenja, jednim snažnim govorom je opomenu Crnogorce na mir i na slogu i zaprijetio smrtnom kaznom svakome onome, koji bi za vrijeme njegove odsutnosti dozvolio da se na bilo koji način povriedi austrijsko područje.« A u Crnoj Gori je bilo čak i uticajnih ljudi, koji su bili protiv takve vladičine miroljubive politike prema Austriji. To je uvidio Lambal za vrijeme svoga boravka u Kotoru, pa ovako piše:

»Prema svemu što sam mogao saznati, vladika uživa u stvari poštovanje i ljubav kod Crnogoraca u takvoj mjeri, kako to zaslužuje dostojanstvo, a naročito njegova ličnost; ali se ipak ne da opovrći da u narodu postoji i stranka protiv njega ili ustvari protiv njegovog prijateljskog držanja prema susjednim građanima austrijskim, koje on nikako neće da vrijeđa, a svakog krivca sa svoje strane oštro kažnjava. Zato mu dalmatinska gubernija čini rđave usluge i sprečava mu čak dovoz neke robe, na pr. municije, koja se inače jedino trgovinom preko Kotora može dobiti u Crnoj Gori«.

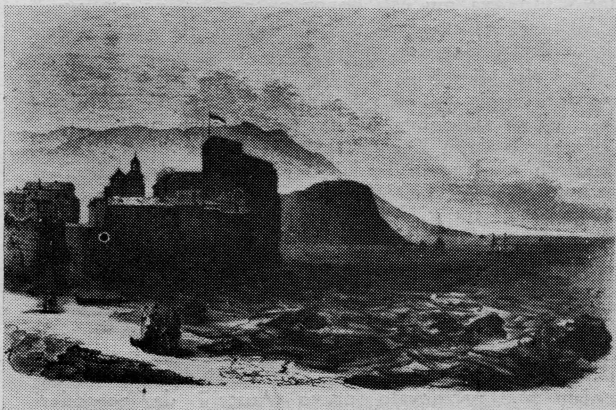
Pa ipak Njegoš je svojim velikim autoritetom kod Crnogoraca uspio da očuva mir i da ne pruži austrijskoj vladi nikakav razlog za sumnju u njegovo prijateljstvo. No nije uspio da u Kotoru spriječi razgovore između nezadovoljnih građana o sudbini njihova grada, a i cijele pokrajine, nakon pada Mletačke Republike, odnosno nakon austrijske okupacije Boke. Samo nezadovoljstvo austrijskom upravom moglo je kod njih probuditi sjećanje na ugovor s Venecijom o priznavanju njene vlasti nad Kotorom. Kako vidimo iz ovih Lamblovih sjećanja oni, su odredbe toga ugovora tumačili tako, da kad propadne Venecija Kotor ponovo postaje samostalan grad s pravom da sebi bira sam zaštitnika i gospodara, a Venecija nema pravo da ga prepusti ničijoj vlasti. To znači da se ovim tumačenjem nije priznavalo pravo Austriji da gospodari Kotorom kao nasljednica ovog dijela teritorija bivše Mletačke Republike. To je bio »korijen državno-pravne teorije«, po kojoj su Kotorani imali pravo odreći pokornost austrijskom dvoru i njegovim vlastima i boriti se za pravo da sami odlučuju ko će ih štiti i ko će im biti gospodar.

Takva je teorija nesumnjivo išla u račun Njegošu, jer — kad bi se ona poštovala — tada bi Kotorani izabrali nje- ga za svog zaštitnika i gospodara. Svakako poslije austrij- skog cara nije bilo drugog kandidata na taj položaj. Ra- zumije se, ta je teorija bila nerealna.

Njegoš u to vrijeme nije ni najmanje bio u milosti ruskog dvora i ruske vlade. Kao god što ga je smatrao ranije austrijski kancelar Meternich liberalcem sklonim prevratničkim idejama, takvim su ga smatrali i u Petro- gradu. Odnosi između Austrije i Rusije bili su vrlo srda- čni. Ta prošle godine je ruska vojna intervencija u Ma- đarskoj spasila Austriju od propasti, pa još nije bila iz- blijedjela zahvalnost austrijskog dvora za tu uslugu. Car Franjo Josip se sa svojom vladom iskreno starao da u sve- mu ugodni samovoljnom i čudljivom ruskom caru Niko- laju. Pogotovu to mu je bilo potrebno u vrijeme spora s Pruskom, u kojem je moglo iznenadno doći do rata. U javnosti se nije znalo za hladnoću, kojom se ruski dvor odnosio prema Njegošu. Naprotiv, vjerovalo se da je Crna Gora nešto više nego ruska šticećenica i da će ruski dvor učiniti sve moguće što smatra da bi išlo u njenu korist. Dakle, smatralo se, da bi ruski car u interesu Crne Gore bio kadar i da se malo zamjeri austrijskom caru. A oni Njegoševi prijatelji, austrijski podanici, koji su dobro znali u kakvoj se nevolji nalazi Njegoš bez izlaza Crne Gore na more, smatrali su najprirodnijim da ruski car iskoristi svoj moćni uticaj na austrijski dvor i da ga prisili da ustupi Boku Kotorsku Crnoj Gori. Ta s austrijskog stanovišta »veleizdajnička misao« izbila je u javnost baš u vrijeme kad su Njegoša najviše mučile brige o sudbini Crne Gore, koju je Austrija svojom zabranom uvoza municije i oružja izručivala Turskoj na milost i nemilost.

Pretpostavka da je Njegoš sugerirao prijateljima da o tome progovore u novinama u svrhu da se tim vijestima i razgovorima izvrši pritisak na austrijsku vladu i da se od nje iznudi dozvola uvoza municije preko Boke u Crnu Goru do sada nije mogla naći potvrde u dostupnim doku- mentima. Pitanje da li je Njegoš dao inicijativu da se to pitanje pokrene u javnosti (i pored sve opasnosti za auto- re odnosnih napisa!) ili su na tu ideju došli prijatelji nje- gov i Crne Gore (a neprijatelji bečkog dvora), nije tako presudno. Njegoš sa svoje strane nije javno reagirao na tu diskusiju, a ne dugo po njenom svršetku on je pošao u Beč (krajem novembra 1850.) i uredio odnose s Austrijom, te dobio dozvolu uvoza oružja i municije u neograničenim količinama.

Prva vijest o ustupanju Boke Kotorske Crnoj Gori, odnosno Rusiji, izašla je u ljubljanskom listu na njema- čkom jeziku »Laibacher Zeitung« koncem marta 1850., ali s izvjesnom ogradom. Odatle su tu vijest pre- uzeli drugi listovi ne samo austrijski, nego i inostrani i do- nosili je u raznim varijantama. Prenoseći i komentirajući tu vijest zagrebački listovi nisu skrivali svoje simpatije prema Crnoj Gori i nesimpatije prema Austriji. Zagreba- čke »Jugoslavenske novine« (1/1850, 2, 6 (2) od 9 aprila) prenijele su tu vijest u ovom obliku:

Pogled na tvrđavu Budvu 1850. godine. U prednjem planu se vidi jedan oficir posade i jedan mjesni naoružani »knez«, a na moru jedan ondašnji ratni brod

»Iz Beča 2 trav. Nije tomu davno, što »Laibacher Ztg.« donese vest, da će Austrija Boku kotorsku ustupiti Rusii. Vest ova pratjena raznim dvojčama i prigovori, proterčala je sve gotovo nemčke novine; nu slabo su ju ljudi verovali. Jedan dopisnik nekih inostranih novinah, koji je navodno verlo dobro uputjen o stanju stvarih, javlja sada, da je u toj vesti nešto istinitoga. Austrija neće Boku kotorsku baš formalno i za uvek Rusii odпустiti, već samo za koje vreme; ovoga leta doć će naime ruska flota iz Baltičkog mora u one strane, te će se nastaniti u Boki kotorskoj«.

Kako se vidi ovdje je vijest komentarisana tako kao da se radi samo o pozajmljivanju kotorskog pristaništa za privremeni boravak ruske baltičke flote. Crna Gora se uopće ne spominje. I baš zbog toga što se stavlja akcenat na Rusiju i na dolazak njene flote u Jadransko More stvar je opet došla na pretres u novine. Skoro mjesec dana kasnije drugi zagrebački list, »Südslawische Zeitung«, glasilo hrvatskih liberalaca, donio je na uvodnom mjestu člančić, u kome je bolje precizirao tu vijest, koja se nedemantovana uporno održavala, pa je čak bila opšir- no komentarisana u stranjoj (izvan Austrije) štampi. U vri- jeme kad se ovaj člančić štampao Njegoš je bio na svom prvom kratkom putovanju u Italiju. Austrijske vlasti, uprkos neprijateljskom držanju bečke vlade prema Crnoj Gori bile su prema njemu vrlo ljubazne i predusretljive. Po no- vinski vijestima izgleda kao da na njega nisu ništa sum- njale u vezi sa kampanjom oko ustupanja Boke Crnoj Gori. Prema jednoj vijesti iz Zadra vladika je, na putu u Italiju, došao kasno u večer u glavni grad Dalmacije, pa kako je bio bolestan, nije mogao silaziti s parobroda. »Bu- dući da je parobrod prekasno došao, i iz obzira na nepo- voljno zdravlje ostao je na parobrodu. Uslied toga odoše sva građanska i vojnička poglavarstva tamo, i pozdraviše preuzvišenog gosta. Na večer svirala je vojnička banda više komadah« (Narodne novine, 16/1850, 136, 377 (1) od 15 juna). U drugoj vijesti, o njegovu povratku u domovinu preko Trsta, govori se kako su mu vojne vlasti stavile na raspolaganje radi brzeg i udobnijeg puta morem vojni parobrod. »On se krenu odavde put Cerne-gore u ponedjeljak u 7 sati na carskom voenom parobrodu, koj- ega mu dragovoljno odпусти ovdašnji preuzvišeni namiest- nik, samo da što prije u željenu svoju domovinu prispie« (Narodne novine, 16/1850, 154, 451 (1) od 8 jula). Sve te neuobičajene ljubaznosti, počasti i usluge nisu, me- đutim, značile da se poboljšavaju crnogorsko-austrijski od- nosi. Njegoš nije nalazio ni povoda ni potrebe da opovr- gava vijesti, koje su u to vrijeme donosile novine o pre- tenzijama Crne Gore u pogledu Boke Kotorske. A te su vijesti bile za austrijsku vladu vrlo alarmantne i neprijatne.

Taj člančić, u kome se određeni govori o suštini i smislu raširenih vijesti o Boki, glasilo je:

»Zagreb. U više listova (naime u »Ost-Deutsche Post« i u »Der Wanderer«) više puta je izašla vi- jest, da Austrija namjerava ustupiti Rusiji kotorsko pri- stanište ili da ga je već ustupila, na koju činjenicu se na- dovezuju raznovrsne konsekvence. Ako smo pravilno oba- vijesteni radi se o slijedećoj stvari: Poznato je da je kotor- ski zaliv (s izuzetkom grada) do godine 1814. pripadao Crnoj Gori, čiju je obalu kasnije okupirala Austrija i Crnogorcima sasvim odrezala put do mora. Crna Gora je više puta uporno ali uzaludno reklamirala svoj prijašnji posjed. Ali u posljednje vrijeme našao se u Rusiji moćan zagovornik, kojemu je navodno i uspjelo kod austrijske vlade da uvaži njene pretenzije te da je potakne da Crnoj Gori odstupi njenu obalu. Za ovu važnu uslugu sada je mogla Rusija pogoditi se s Crnom Gorom za jedno mje- sto za pristajanje brodova ruske flote u crnogorskom za- livu, našto se naravno rado pristalo. Tako je barem nama predstavljena stvar s uvažene (vjerodostojne) strane. Mož- da će i vlada naći za umjesno da nam to preko svojih organa objasni. Međutim činjenica je da se u gore navede- nim odnosima nalazi uzrok nezadovoljstva i mnogih po- buna stanovnika Boke Kotorske, koji su usljed austrijske okupacije odvojeni od svojih slobodnih plemena u Crnoj Gori« (Südslawische Zeitung, 2/1850, 127, 309 (1) od 15 juna. Isti su članak donijele i Srbske novine, 16/1850, 63 od 11 juna).

Iza ovako jasnog preciziranja u čemu je suština raznih vijesti o ustupanju Boke sa strane Austrije već sutradan izašao je uvodni članak u »Jugoslavenskim novi-

n a m a« pod naslovom »Rusia u Austrii«. Treba imati na umu da je tada vladao žestoki Bachov apsolutizam i da se pod njim nije moglo u štampi slobodno i nekažnjeno iznositi ono što se misli. Stoga ovaj list prenosi komentare iz strane štampe da bi ukazao na dalje planove, koji se skrivaju iza pitanja Boke Kotorske. Članak glasi:

»RUSIA U AUSTRII. Pokle bi od jednoga vremena strašiti po novinah vest, da je Austria odstupila Kotor Rusii, ili barem da joj je dozvolila, da u krasnom kotorskom zalivu nastani svoje brodove, neće biti s gorjega, ako saslušamo inostrane glasove o tom za evropsku politiku predmetu.

Evo što piše talianska »Opinione«: Englezke novine »Examiner« i »Britanica« donose dva velevažna članka, koji govore o dviju najvažnijih točkah britanske politike i o najvećih interesih Europe. Prve od rečenih novinah govore o stvari nam sasvima susedne i za nas životne, naime o vlasti (influenza) Rusie u Jadranskom moru; druge, »Britanica«, otkrivaju nam čudnovatu politiku englezku u Egiptu i time u iztoku, što je dakako važno za Europu. Mi smo već više putah govorili u naših novinah o tome, što radi Austria i Rusia u turskoj Hervatskoj i u Bosni, kano i o vjerojatnosti nastajućega obćenitog i velikog rata, koji će možda restaurisati evropsko pravo.

Nemiri u turskoj Hervatskoj i u Bosni, akoprem svet malo za nje mari, verlo su važni. Prije malo vremena govorilo se je i o nemirih u Cernoj-gori. — Dobro valja pamtit, da su svi ovi narodi Slavljan, i da neprestano obće s Hervati, Sreblji i s drugimi puci južne Austrie. Nemačke novine navestjuju uz to vest, da Austria, ako nije sasvim odstupila, to je barem za vreme ustupila Boku kotorsku Rusii za pristanište njezinoga pomorstva, koje će onamo letos stići iz Baltičkog mora.

Boka kotorska je, kao što obćinstvo znade, luka Jadranskoga mora, ležeći na južnom kraju Dalmacije izpred Cerne-gore i Albanie. G. Wilkinson veli o njoj: »Tko bi rekao, da je ova luka lepa i sigurna, verlo bi malo pohvalio istu luku lepšu od sviju drugih; čitav onaj zaliv i ko no jeste kao red od divnih rhedah (malih lukah). Kotor je bio već dobio jedan put onakav pohod, kao što je onaj, koji ga sada čeka. Godine 1806, kad je bila Dalmacia ustupljena Francezkoj, Rusi su osvojili Kotor i držali ga sve do ugovora tilsitskoga, koji jih prisili, te su morali odanle seliti. Sada pako ima Kotor preimućstvo, kojeg onda ne imadaše, strmenite njegove obale nakitjene su liepim vojničkim drumom, koji skapča Kotor s Cernom-gorom. Nitko neće verovati moći, da za terhovinu ovih goranah treba vojničkoga drumu, jer oni vole udariti stazom i stranputicom nego tumarati po vojničkom drumu, koji se kojekuda vijuga. Neima dvojbe, da je taj put napravljen za opremanje topovah i vojske put Cetinja, a ne za pošiljanje jahah u Kotor. Upravitelj Cetinja jeste vladika cernogorski, vladalac i vladika, dobivajući svoju investituru od ruskoga cara i uz to silnu platju za uzderžanje svoga dostojanstva i razširenje svoje moralne vlasti. Njegov tajnik jeste čovek veleuman, rođen i odhranjen u Rusii. Poznajući slavohlepne namere Rusie i sva ova sredstva, pripravljać njihovo izvršenje, ne može nam se na ino, nego kazati, da će biti nazočnost ruskoga pomorstva u Kotoru verlo opasna. Turska je s ove strane slabija nego s ikoje; njezini ondašnji podanici, budući odviše udaljeni od prestolnoga grada, nisu ni malo skloni na pokornost. Svu puci s ove strane turskoga carstva jesu nemirni, većkom spremni na bunu, i poradi sličnosti jezika, obićajah, vere voljni bacit se u naručje Rusie.

Ako nam se ne treba bojati, da će Rusia posle pohoda u Kotoru pokušati odanle navaliti na Carigrad, svakako imamo razloga verovati, da Rusia namerava osnovati jednu nezavisnu državu od turske Hervatske, Bosne i Hercegovine; a takva država bila bi da kako dobitak za Rusiu, a šteta za Tursku«.

Ovako umstvuju o tome predmetu novine englezke i talijanske, i mi ostavljamo čitatelju, da u članku ovom razdeli plevu od pšenice. Nu ovom prilikom moramo napomenuti jošte jednu pripovest o tom naveštenom dolazku Rusah u Kotor.

Na Cernu-goru spadala je od prie i obala morska uz Kotor (osim ovoga grada) te su tako Cernogorci neposredno mogli obćiti s morem. U francezkom ratu dobili su i Kotor, te je onde vladika stolovao. Nu pošto je s republikom mletačkom i tako zvana Boka kotorska spala pod

Austriu, dosudio joj je bečki kongres svu obalu morskou do Skadra, a Rusia joj je Kotor svečano ustupila. Ali Cernogorci nisu ga hteli ustupiti dobrovoljno, te je Austria morala onamo vojsku poslati.

Nu Cernogorci sve do danas neće da priznaju, da bi ona strana morske obale, koja od prie njihova bijaše, bila sada po pravdi austrianska, i za to vlada u onih stranah vekovita razmirica. Neda se tajiti, da je time zbilja Cernogorcem neskazana šteta učinjena, što su od mora odcepiljeni; jer buduć je zemlja njihova neplodna, to oni moraju sve gotovo po moru dobivati: sada dakle dobivaju sve i istu sol iz Austrie (Kotora) i time zavise kao od milosti austrianske.

Sada se pogovara, da je vladika cernogorski pomoću Rusie izradio, te će se izveršiti najvručja želja Cernogoracah i povratiti jim se Boka kotorska; a Rusia, kao pokroviteljca Cerne-gore, poslat će onamo svoje pomorstvo za zaštitu svoga branjenika.

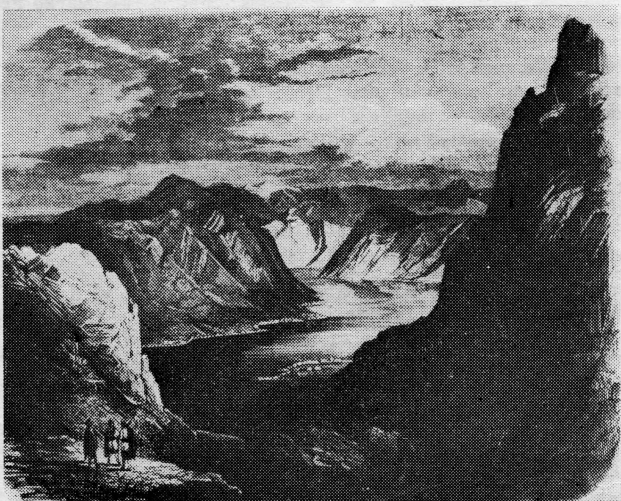
Mi ovo priobćujemo kao pripovest, a na skorom će se videti, koliko je u tome istine« (Jugoslavenske novine, 1/1850, 49, 193 (1) od 6 juna).

Konačno je smatrao umjesnim i potrebnim da na ove članke i komentare odgovori službeni list guvernera dalmatinskog »Osservatore dalmato« (Zadar), ali se on u svome odgovoru ograničio samo na člančić u listu »Südslawische Zeitung«. Naravno, taj službeni list je vjesto izbjeao pobijanje prava Rusie da traži bilo za koga Boku Kotorsku, jer su njegovu urednici znali u kakvom se odnosu nalazi bečka vlada prema petrogradskoj. No zato je odlučno pobijao pravo Crne Gore da pretendira ne samo na Boku, nego i na jedan komadić morske obale. Taj odgovor glasi:

»Südslawische Zeitung« No. 127 hoće reći, da je Kotorški zaliv izuzev grada pripadao Crnoj Gori do godine 1814, da je njihovu obalu kasnije okupirala Austrija i Cernogorcima skoro potpuno odrezala put do mora. Crna Gora je opetovano i ustrajno a ipak uzaludno reklamirala svoj prijašnji posjed, pa je u posljednje vrijeme našla u Rusii moćnog zagovornika, kome je navodno uspjelo to, da pokrene njene pretenzije na austrijsku obalu. Za ovu važnu uslugu sada je mogla Rusija pogoditi se s Crnom Gorom za jedno mjesto za pristajanje ruske flote u cernogorskom zalivu. Našto se naravno rado pristalo. Ne želeći raspravljati o razlozima ovih tvrdnji, o njihovim tendencijama i namjerama, ne možemo propustiti, što se tiče okolnosti samih činjenica, da ne učinimo slijedeće primjedbe:

Boka Kotorska je sačinjavala integralni dio venecijanske republike do njenog pada 1797. godine, predajom je došla pod vlast Austrie, a mirom u Bratislavi (Presburgu) od 29. decembra 1805. ustupila je Austrija Dalmaciju i Boku Kotorsku Napoleonu, koji je ovo prošireno područje prisajedinio novoj kraljevini Italiji.

Tek pred okupacijom Boke Kotorske od strane Franceza Rusi su se doćepali ove teritorije. Napolen i Aleksandar su 1807. zaključili mir u Tilzitu, prema kojem su Rusi

Izgled Boko-kotorskog zaliva s Lovćena prema jednom crtežu iz 1850 godine. Naprijed lijevo je crnogorska granična straža

moralu Boku Kotorsku ustupiti Francuzima. Međutim, godine 1813, kada je Napoleonovo carstvo počelo znatno opadati, ušuljali su se unutra Englezi, koji su zemlju preputili crnogorskom vladici.

Junu 1814. godine austrijsko pobjedonosno oružje zauzelo je Boku Kotorsku, očistilo teritorij od Crnogoraca i od tog vremena Austrija je ostala u mirnom posjedu Boke Kotorske.

Ovo su historijske promjene, koje je imao ovaj teritorij i koje pokazuju kako su neistinite i nepravilne vijesti, koje je raširio list »Südslawische Zeitung«.

Austrija nije s Crnom Gorom imala ni jedno sporno pitanje osim regulisanja granice, o čemu je uslijedio zajednički ugovor od godine 1814. Također se nije nikad raspravljalo o reklamacijama odnosno odstupanja kopna ili obale, koje bi nekada imale pripadati Crnoj Gori.

Uostalom suvišno je spominjati, da ni na jednoj geografskoj karti nije označen neki crnogorski zaliv, a naročito bokokotorski kanal, koji je zaista dovoljno čuven.

Gornje će napomene naučiti boljemu pisca one notice u »Südslawische Zeitung« iako on tvrdi da ih je crpio iz jednog sigurnog vrela. Krajnje je smiješan svršetak one notice, gdje se drznuo reći sljedeće: »Cinjinica je međutim da postoje nezadovoljstvo i mnoge pobune stanovnika Boke Kotorske, koji su austrijskom okupacijom odvojeni od slobodnih plemena u Crnoj Gori«. — Crnogorci su bili Portini podanici, te su svoju nezavisnost stekli samo putem ustanka. Stanovnici Boke Kotorske doživjeli su gore opisane političke promjene pa ako se među njima nalaze poneki, koji usljed svoje prkosne i divlje čudi ili iz nekih drugih razloga, koje ovdje spominjati nije mjesto, poneki put pobune protiv vladajuće sile, to njihov otpor biva smjesta savladan i opet brzo uspostavljen zakoniti poredak, kao što je upravo slučaj u ovo posljednje vrijeme« (O s e r v a t o r e d a l m a t o od 16 juna 1850, a po njemu A g r a m e r Z e i t u n g, 25/1850, 140, 379 (1) od 20 juna).

Na ovaj odgovor službenog dalmatinskog lista osvrnuo se srbijanski list »Š u m a d i n k a« posebnim člancima, pa izgleda da je time ova polemika bila završena:

»Mnoge su novine još odavna pisale i sad pisati ne prestaju o Boki Kotorskoj govoreći, da će Austrija istu ustupiti Crnoj Gori, a Rusija da će staviti u kotorski zaliv svoju flotu. Crnogorcima bi ovo u dobriji čas bilo, a na to oni imaju i neko pravo, budući je poznato, kako su oni 1813. godine Boku Kotorsku od Francuza osvojili. Ondašnji crnogorski vladika Petar Pervij držao je u opsadi grad Kotor sa svojim Crnogorcima za tri meseca, a posle toga predadu Francuzi grad u koji vladika toržestveno sa svojim

Crnogorcima ude. Nije istina što »Zadarske novine« pišu, da je austrijska vojska osvojila Kotor od Crnogoraca 1814. godine. A zašto neće te novine da stave u svojoj prepriki kako je general Milutinović još meseca decembra 1813. god. došao u Kotorski Zaliv i poiskavao od vladike, da mu ustupi grad. To se znade da je tako bilo a znade se i to, da je vladika pomenutom generalu odgovorio, da on iz grada otići neće dok ne dobije odgovor od ruskog ili austrijskog dvora. Tako je Milutinović ostao u Kotorskom Zalivu do meseca junija 1814. godine. Meseca maja stigne pismo od ruskog cara Aleksandra iz Pariza, u kom javlja vladiki, da preda Boku Kotorsku Austriancima i da se on sa svojim hrabrim Crnogorcima povрати u svoje gore. Tako se vladika 3 junija krenuo iz Kotora u Crnu Goru, polagajući nadeže na cara ruskog, koji se obećao u svom pismu, da će Crnogorcima u svoje vreme pomoći i priznati njihova hrabra dela. O ovome bi se moglo i više pisati, a za to nam ostaje još vremena« (Š u m a d i n k a, 1/1850, 24, 95—96 od 15 juna).

Ne dugo po svršetku ove polemike došao je u goste Njegošu nosilac njegove medalje Obilica potpukovnik austrijske vojske Đorđe Stratimirović u pratnji jednog adutanta guvernera Dalmacije Lazara Mamule i još nekih osoba. U svojim memoarima Stratimirović ne govori ni o kakvim političkim razgovorima na Cetinju, no kako se znade po drugim njegovim sličnim putovanjima (u Bosnu, Epir, Albaniju, Srbiju) da je svaki put imao neku političku misiju, to treba pretpostaviti da mu je i ovoga puta bila povjerenja zadaća da u neposrednom razgovoru s Njegošem sazna nešto više o njegovim mislima, težnjama i planovima, te da se uvjeri o iskrenosti njegovih tvrdnja u pogledu prijateljstva prema Austriji. Cinjinica da je Njegoš ubrzo poslije Stratimirovićeve posjete otputovao u Beč, iako je bio teško bolestan, te je tamo uredio pitanje uvoza municije u Crnu Goru, pri čemu mu je išao na ruku i ban Josip Jelačić. Po svojoj prilici su tada uređena s austrijskom vladom i druga pitanja, čije plodove Njegoš nije doživio. Nema sumnje da je plod njegovih mislije u Beču 1850. bio i austrijska intervencija u kjest Crne Gore 1853. godine kad je bila napadnuta od strane turske vojske pod komandom Omer-paše Latasa.

Da li je ova novinska kampanja oko ustupanja Boke Kotorske Crnoj Gori i koliko uticala na promjenu držanja austrijske vlade prema Crnoj Gori treba da objasne dokumenti bečkih arhiva, koji još nisu objavljeni. Zbog malog prostora mi smo ovdje objavili samo jedan mali dio grđe o ovom pitanju u nadi da će nam se dati prilika da se opširnije pozabavimo borbom Crne Gore za izlazak na more u prvoj polovini devetnaestog stoljeća.